

שמרו דדרשו

(ד"ה א' כ"ח ח')

בענין עין הרע
מאורעות בתנ"ך
עין הרע בהלכה
מנהג חוט האלוה

Issue 65

A publication of K'hal Adath Jeshurun of Monsey

כ' טבת תשס"ו

“ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך...” (שמות א' י"ג)

“And Mitzrayim toiled the children of Yisrael with back-breaking labor...”

At the Bris Bein Habesarim, Avraham Avinu was informed that his descendants were destined to be exiled to Egypt for a span of four hundred years, concluding with the events delineated in Sefer Shemos. Rabbeinu Bachya explains that the number four hundred is not in any way an arbitrary number; rather it corresponds to the numerical value of the words עין רע – “evil eye”. During the duration of this painful exile, the Klal Yisrael was subject to the domination of the forces of Ayin Hora (which is primarily caused by the envious gaze of others)¹. For this reason, Yaakov's first warning to the Shevatim prior to their original foray into the land of Mitzrayim was that each of them enter through a different border crossing, since the sight of all twelve tall and robust looking men would cast upon them an עין הרע.² In fact, according to Rashi, the entire purpose of their original trip to Mitzrayim was not due to their lack of food, rather it was to ensure that their Canaanite neighbors would not be envious of Yaakov's well-being during a time of famine³.

The number four hundred recurs several times in the Torah in reference to עין הרע. Chazal tell us that Efron “placed an עין הרע upon the wealth of Avraham”⁴. To counteract these effects, Avraham gave Efron 400 Shekalim corresponding to the Gematria of עין רע. The Gematria of Efron (as spelled in the Torah - without a Vav) is also 400⁵. Similarly we are taught that the kingdom of Edom (Eisav) places עין הרע in the wealth of Yisrael. Hence, Eisav marched towards Yaakov with an army of 400 men⁶. In a similar vein, the Minhag to break a glass at a Chasuna is based on Mar the son of Ravinah who smashed an expensive glass worth 400 Zuzim at his son's wedding. One of the explanations for this Minhag is that it counteracts any עין הרע that may have been instigated by the celebrations⁷.

On his deathbed, Yaakov Avinu gives a unique blessing to each of his children. The blessing of Yosef was: בן פורת יוסף, בן “A son of grace is Yosef, a son of grace upon the eye”⁸. Chazal explain that Yaakov's intent was that Yosef and his descendants should thereon be transcendent of the effects of Ayin Hora⁹. Yaakov gave a similar blessing to Yosef's children – Menashe and Efrayim, likening them to the fish of the sea – which are considered immune to the effects of Ayin Hora¹⁰. The reason Yosef merited this protection from Ayin Hora was since Yosef exemplified שמירת עינים – refraining from observing forbidden sights. When Potiphar's wife was attempting to seduce Yosef, he refused to even look in her direction, since lustful sights is the pathway to actual sinful actions. As a reward for his strength and perseverance in retaining the purity of his eyes, Yosef and his descendants are blessed with immunity from Ayin Hora¹¹.

This immunity granted to the descendants of Yosef applies to an extent to all of Klal Yisrael. The Gemara tells us that all of Klal Yisrael are considered “children” of Yosef, since he provided life-sustaining food for all of the Shevatim in Mitzrayim¹². For this reason, Chazal suggest that any person who is traveling to a new place and fears that he will be adversely affected by Ayin Hora, should declare himself a descendant of Yosef, who transcends above these evil forces¹³.

The teachings of Chazal are full with descriptions of the effects and countermeasures of עין הרע. The Gemara in Bava Metzia tells us that 99% of people die from the effects of Ayin Hora, and that all sicknesses come from Ayin Hora as well¹⁴. Ayin Hora is one of the three things that “take a person away from this world”¹⁵. The Rishonim vividly describe how the envious

¹ רבינו בחיי עה"פ "כי גר יהיה זרעך" (בראשית ט"ו י"ג).

² רש"י בראשית מ"ב ה', וז"ל, בתוך הבאים - לפי שצוה להם אביהם שלא יתראו כולם בפתח אחד אלא שיכנס כל אחד בפתחו, כדי שלא תשלוט בהם עין, ע"ש.

³ רש"י שם פסוק א', למה תתראו, למה יהיו הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיקלה מה שבידכם, ע"ש.

⁴ בר"ר נ"ח ז', נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, נבהל להון איש רע עין, זה עפרון שהכניס עין רע בממונו של צדיק.

⁵ רבינו בחיי שם. וע' בעל הטורים.

⁶ שם ע"פ המדרש בר"פ ע"ו, ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא, זו מלכות הרשעה שהיא מכנסת עין רעה בממונו של אדם.

⁷ אור החכמה, דרוש לחודש אדר, וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ד ס"ט.

⁸ פירשתי ע"פ פירש"י, אמנם באונקלוס וברמב"ן פירשו בא"א, ע"ש. ע' שו"ת נו"ב תניינא חו"מ ס"ט, ובהגהות רעק"א ב"מ קי"ט ע"ב ד"ה אפריין.

⁹ ברכות כ ע"א, ר"י הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר: כי סלקו בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלין בי, ונהו ליה זרעא דשפירי כוותי. אל רבנן:

לא קא מסתפי מר מעינא בישא? א"ל: אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא, דכ', בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, אל תקרי עלי עין אלא עולי עין.

¹⁰ שם, ר"י בר"ח אמר מהכא, וידגו לרב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם - אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם.

¹¹ שם, עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו - אין עין הרע שולטת בו, ע"ש ובפירש"י. וע' מש"כ בזה באריכות מו"ז בס' כתבי הגרי"ד מוירצבורג ח"ב עמ' שכ"ה-שכ"ו.

¹² סנהדרין יט ע"ב, גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה. וכי יוסף ילד? והלא יעקב ילד. אלא, יעקב ילד ויוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו.

¹³ ברכות נה ע"ב, האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא, לנקוט זקפא דידיא דימיניה בידא דשמאליה, וזקפא דידיא דשמאליה בידא דימיניה, ולימא הכי: אנא פלוני

בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא, שנאמר +בראשית מט"ו+ בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וכו'.

¹⁴ ב"מ קז ע"ב, והוסי' ה' ממך כל חלי, אמר רב: זו עין. דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד. אמר: תשעין ותשעה בעין רעה, ואחד בדרך ארץ, וע"ש בפירש"י.

¹⁵ אבות פרק ב משנה יא, רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

gaze of others has the damaging effect as if a destructive beam of fire was emitted from the envious person's eyes. Others compare it to "the venom of a snake" or to "swords and arrows"¹⁶. Although every person can only be affected inasmuch as he was destined to receive on Rosh Hashana, at times the destiny of a person is predetermined that he should be subject to the effects of Ayin Hora. For such a person, Ayin Hora can have an effect¹⁷.

The harmful forces of Ayin Hora have contributed to several events in Tanach. The Medrash tells us that the first set of Luchos which were given with pomp and circumstance, were ultimately broken. Only the second set which were given quietly in private were able to endure¹⁸. The wicked Bilaam tried to use the forces of Ayin Hora against us. For this reason Chazal state that one who places an Ayin Hora on others is from the disciples of Bilaam¹⁹. Og the king of Bashan and Haman also tried using these forces²⁰, and Ayin Hora contributed to the cause of Golus Bavel²¹.

In practical Halacha, many Dinim are based upon the concept of Ayin Hora, for example:

- 1) One who finds a lost article is in some cases required to periodically air it out (such as a tablecloth or a curtain). Since one is forbidden to cause another damage by allowing an Ayin Hora to be cast on another's possessions, this may only be done in private, and not in front of others, since we are fearful that the admiration of others may cast an Ayin Hora upon the lost object²².
- 2) The Shulchan Aruch paskens that one may not stand next to his neighbors field when the grain is in full bloom, since his gaze may be mixed with envy, and cause Ayin Hora to damage the crops²³. Hence, the Gemara advises a person to avoid purchasing fields near populated areas, since it is likely that someone will gaze enviously at his crops²³.
- 3) Another Halacha based on this concept is in regard to someone who admits that he owes money to someone. If at a later time he denies the existence of this "debt" he is not required to pay, since we assume that he only stated such in order to cause others to believe that he was in debt, so that they would not be envious of him and his wealth²⁴.
- 4) A well-known Halacha based on Ayin Hora is that two brothers or a father and son should not be called to the Torah in two consecutive Aliyos. Although the basic Halacha permits two brothers to be called up consecutively, we do not allow it due to the Ayin Hora that may be caused²⁵.
- 5) For the same reason, Sheva Brachos should not be combined for two Chassanim, since this may cause Ayin Hora. Others add that it is also inadvisable due to the strife that can result from such an arrangement²⁶.
- 6) As we mentioned, a glass is broken under the Chuppah to prevent Ayin Hora. Additionally (and perhaps more famously), this custom is to evoke the mourning for the Bais Hamikdash²⁷.
- 7) According to the Zohar, a man should not walk between two women since it casts on him an Ayin Hora²⁸.
- 8) According to Ashkenazic tradition a baby should not be named after a living person for reasons of Ayin Hora²⁹.

R' Yehudah Hachassid in his famous Tzavaah (will), states that one should not marry someone who's father/mother have the same name as his own. One of the reasons for this is based on Ayin Hora³⁰. The Acharonim discuss if this Tzavaah was indeed intended for widespread adherence, or only for his direct descendants. Many conclude that one who does not descend from R' Yehudah Hachassid need not pay attention to the Tzavaah at all³¹. Others state that the Tzavaah only cautions against such a marriage when it is at a triple level. In other words, only if the grandfather, the father, and the son-in-law have the same name is there cause for concern³².

¹⁶ ע' בס' ציוני (א' מהראשונים) פ' בלק, מהר"ל נתיבות עולם ח"ב פ"א, עקידה פ' תזריע עמ' מ"א, עץ יוסף על הין יעקב ב"ב ק"ז ע"ב.
¹⁷ חזו"א חו"מ ליקוטים ס' כ"א עמ' רנ"ה ד"ה יהו בו"י רבנן עניניהו. ון מציונו בהרבה מקומות בש"ס שהרגו החכמים בעיניהם לביד, כגון בשבת לד ע"א, ב"ק ק"ז ע"א, ב"מ פד ע"א, תענית ח ע"א, וכהנה רבות.

¹⁸ תנחומא פ' כי תשא סימן לא, הלוחות ראשונות על שנתנו בפומבי לפיכך שלטה בהם עין הרע ונשתברו וכאן א"ל הקב"ה אין לך יפה מן הצניעות וכו'.
¹⁹ אבות פ"ה מ"ט, עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע. וידוע שכוחו של בלעם מעיני הרע וכמש"כ (במדבר כ"ד ט"ו) נאם הגבר שתם העין.
²⁰ מ"ר דברים א' כ"ד, התחיל עוג מכניס עין רעה עליהן, אמר לו הקב"ה אי רשע מה אתה מכניס עין רעה בבני, תימס עינו של אותו האיש וכו'. ובהמן איתא (אסתר רבה פרשה ז), אמר לו הקב"ה רשע אתה מפיל עין רעה במועדיהם וכו'.

²¹ ליקוט שמעוני איכה רמז תתקצז, אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע בני היכן הם, אמר לו עין הרע שלטה בהם והגלו אותם לבלב.
²² פסחים כו ע"ב, אבל שוטחה לצורכה על גבי מטה ועל גבי מגוד. נזדמנו לו אורחין - לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד, בין לצורכה בין לצורכו, שאני התם דקלי לה; אי משום עינא בישא, אי משום גנבי.

²³ בבא מציעא דף קז ע"א, אמר ליה רב יהודה לרבין בר רב נחמן: רבין אחי, לא תזבין ארעא דסמיכא למתא, דאמר רבי אבהו אמר רב הונא אמר רב: אסור לו לאדם שיעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה. וכ"פ בשו"ע חושן משפט סימן שע"ה.

²⁴ סנהדרין כט ע"ב, ההוא דהוה קרו ליה קב רשו, אמר: מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני. אתו תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן. אמר רב נחמן: אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. וכ"פ בשו"ע חו"מ סימן פא סעיף יד, לא תבעו שום אדם, אלא הוא בעצמו הודה דרך הודאה בפני עדים: מנה לפלוני ביד, וכשתבעו, אמר ליה: אין לך בידי כלום שלא הודיתי אלא שלא להשביע (פ"י שלא להראות שבע ועשיר) את עצמי הודיתי, נאמן. (ואין חילוק בזה בין עני בין עשיר) (נ"י פרק מי שמת).

²⁵ שו"ע אורח חיים קמא ס"ו, יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע וכו' (מהרי"ל).
²⁶ הגהות מיימוניות פ"י מאישות אות ג' משום עיה"ר, וע' מרדכי פ"ק דמו"ק שאסר מטעם איבה, וכ"כ הריטבא שם.
²⁷ ע' לעיל.

²⁸ זוהר חדש כרך ב רות [דף כה עמוד ב] תנן העובר בין שתי נשים אם נדות הן נכפה ולא תזוז מגופו אם לא יעשו לו מידי. [ס"א ואם יעשו] סכנת דם או הריגה מזומנת לו. ואם אינן נדות עין הרע שולט בו בגופו או במזונו.

²⁹ ע' שו"ת מבשר טוב אה"ע ס' ע"ט אות י"ב. ובטעמי המנהגים אות תתקכ"ט בשם האריז"ל כ' שמתעם זה גם אין לגלות שם הברית.
³⁰ שו"ת מבשר טוב שם, שו"ת והשיב משה ס' ס"ט. ויש שנתנו טעם כדי שלא יקרא חמותו שמו ויבוא הוא במקום חמיו ויבוא לדבר איסור.

³¹ שו"ת נ"ב תניינא אה"ע ס' ע"ט, ע"ש שהתערעם על אלו שמקפידין על ר"י החסיד ואח"כ נותנין בתם לע"ה שהוא כנגד חז"ל (פסחים מ"ט). וכ"כ בשו"ת מהר"י מינץ ס' ע"ט, שב יעקב ס"ג, ושו"ת דברי חיים אבה"ע ס"ה. וע' בצמ"צ (פסקי דינים י"ד ס' קט"ז) בשם בעל התניא דכלה חמותה מקפידין גם כשאינו מזרעו משא"כ בחתן חמותו. וע' סוטה ט' דחמותו היה שמואל בן אמי היה שמואל סבא, וע' בעיון יעקב שם. וע' שו"ת זקן אהרן ח"ב ס' י"ט.

³² שו"ת חת"ס אבה"ע ח"א ס' קט"ז וכן בחכ"א כלל קכ"ג ס"ג, ובלשון הצוואה ל"מ כן.

The Torah tells us that counting people can cause an epidemic (see Parshas Ki Sisa and the corresponding issue #33). There are several reasons given to explain the correlation of counting people and an epidemic. Rashi is of the opinion that counting people arouses Ayin Horah (evil eye) upon them³³. Other Rishonim explain in a similar vein, that by counting people, they are distinguished from the general masses and looked upon individually. This causes them to also be judged accordingly – as individuals. Most often, a person cannot stand up to singular scrutiny by the Heavenly Tribunal, and is only judged favorably as an element in the general populace. Hence the individualization of a census can prove detrimental. Others offer similar rationale³⁴. This topic has been discussed at length in the aforementioned issue³⁵.

The Rambam omits nearly all of the above Dinim, since he is of the opinion that fear of Ayin Hora is only meant to be practiced by extraordinarily pious individuals³⁶.

The effects of Ayin Hora are not ineluctable. The Gemara advises someone who encountered a financial windfall to use some of his newfound wealth to purchase a Sefer Torah. This act will help ward off any Ayin Hora that would result from his sudden fortune³⁷. Some Seforim quote certain incantations that are permitted to be used against Ayin Hora³⁸. Others say that if a person is not concerned with Ayin Hora he is automatically affected to a lesser degree. This is compared to the statement of Chazal regarding “Zugos”, that one who is not concerned is not affected³⁹. Some Poskim suggest that the harm of Ayin Hora is not effective in Eretz Yisrael⁴⁰.

One of the popular customs aimed at warding off Ayin Hora is wearing a red string around one's wrist. Some suggest a possible source for this from the story the Torah relates that when Yehudah's son Zerach was born the midwife tied a red string around his wrist⁴¹. However, there is no basis to assume that the purpose there was related to Ayin Hora. This specific custom is not mentioned by the Gemara, although the Tosefta does state that it is forbidden to wear a red string tied around one's finger, since this is Darkei HaEmori – imitating a pagan custom⁴². Some Poskim say that since the custom is not prohibited by the Gemara and is only found in the Tosefta, it is permitted⁴³. Others claim that this is an age-old practice which, though unknown to us, certainly has a good reason for its permissibility⁴⁴. R' Chaim Kanievski שליט"א advises people not to follow this practice⁴⁵.

An extension of this custom is to wrap a long red string around the tomb of Rachel Imeinu seven times, and use this string for the “Ayin Hora bracelets”. The only feasible explanation that I have found is that this is a cross of two unrelated Segulos: The Alechsander Chasidim have a tradition from the Yismach Yisroel, that a string that has been wrapped around Kever Rochel is a Segulah for women suffering from difficulties in childbirth. This Segulah has apparently been crossed with the “Red String Segulah” to produce the widespread practice of today⁴⁶.

גוט שבת,
מאיר הלוי

³³ רש"י ריש פ' כי תשא, וע' עקדת יצחק פ' תזריע שער ס"ה שביאר ע"פ הגמ' ב"מ מ"ב ע"ב, שאין הברכה מצוי' בדבר שבמנין.
³⁴ בספרו ביאר דהכרת המנין היינו שמכיר שיש חסרון ע"י אדם שמתים, וע"ז מעורר קטרוג דאין מיתה בלא חטא, ע"ש. וע' ברבינו בחיי שכשמונה נפקד מעשי היחיד כשלעצמו ולא בכלליות הכלל, וזה מביא פורעניות. ולכאורה לפי טעם זה אפשר להבין חילוק הגמ' (מובא לקמן) "כאן בזמן שעושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום" ופירש היערות דבש (ח"א דרוש א') דהיינו שרק בזמן שעושין רצונו של מקום יש איסור למנותם, אבל בזמן שאין עושין מותר. ולפ"ז יובן דכשעושין רצונו ה' אסור לפקוד היחיד מהכלל דמעורר עליו הדין, אבל כשב"א"ה אין הכלל עושה רצונו, אז מותר, ודו"ק. וע' בדרשות צפנת פענח (מהרי"ט) דמנין מורה על הפירוד וכנגד האחזקות, וע' כלי יקר. עוד טעם לזה הביא הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות ח"ג ס' שפ"ז בשם כמה מפרשים, דכלל ישראל אינם בני מנין, וע' בכלי יקר שכתב כמעט סברא הפוכה.

³⁵ וע' מג"א ס' קנ"ו ס"ב שהביא דין זה עם שאר דינים שהשמיטם השו"ע. אולם במ"ב שם העתיק כל דברי המג"א והשמיט ב' דינים, א' שלא למנות ישראל, והשני, "כל הקורא לאברהם אברם עובר בלאו". ובאמת בזה של הקורא לאברהם אברם, פליגי בה האחרונים אי הוה לאו באמת, והרמב"ם השמיטו, ע' מהרש"א שם, וצל"ח שם, ושו"ת ר"ע הילדסהיימער ח"א יו"ד ס' ק"ג, ובדגול מרובה ס' קנ"ו. וא"כ מובן השמטת המ"ב בזה, אבל לענינו יל"ע למה השמיטו. וחכ"א העיר דאולי ס"ל כהיערות דבש (ח"א דרוש א') דבזה"ז שאין עושין רצונו של מקום אין איסור למנות. אולם אין למדין מדברי אגדה ודרוש בפרט כשהיא נגד כל הפוסקים, וכ"כ בציץ אליעזר ח"א ס"ג, וצ"ע. ומ"מ דין זה מובא להלכה בכה"ח ובמהרש"ם דעת תורה בס' קנ"ו, בקצש"ע ס' ט"ו, בשו"ע הרב, ובמ"א הנ"ל, פר"ח ס' נ"ה, כה"ח שם, ליקוטי שו"ת חת"ס ס"ז, ובשו"ת כת"ס יו"ד ס' ק"ו בשם החת"ס, וכן בפוסקי זמנינו בצ"א שם, ובשבט הלוי, ובתשו"ה, ועוד הרבה פוסקים. וע' בס' אומר השכחה להגר"י פיק ביומא שם, ושו"ת חות יאיר ס"ט, ובאר שבע ריש מס' תמיד, ועין זוכר להחיד"א מע' מ' אות כ"ד שכולם העירו למה השמיטו השו"ע.

³⁶ שו"ת הרמב"ם לחכמי לונין ס' מ"ג, שעה"ר הוא ממת חסידות, וזה כשיטתו הידועה בהרבה ענינים כאלו כגון ש"דים ומזיקין. וע' פ"ב מהל' שכירות ה"א בהגה' ר' מתתיהו שטרשון בענין השמטת הרמב"ם דין שאסור לעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה.

³⁷ עירובין סד ע"א, המחזיק בנכסי הגר מה יעשה ויתקומו בידו - יקח בהן ספר תורה. אמר רב ששת: אפילו בעל בנכסי אשתו. רבא אמר: אפילו עבד עסקא ורווח. רב פפא אמר: אפילו מצא מציאה. אמר רב נחמן בר יצחק: אפילו כתב בהו תפילין. ואמר רב חנין ואיתימא רבי חנינא: מאי קראה: דכתיב וידר ישראל נדר וגו'.

³⁸ נ' שד"ח מע' למ"ד כלל קי"ז.
³⁹ תורה תמימה במדבר כ"ג כ"ג, ע"פ הגמ' פסחים דף ק"ע ע"ב, כללא דמילתא: כל דקפיד - קפדי בהדיה, ודלא קפיד - לא קפדי בהדיה.

⁴⁰ שו"ת יבי"א ח"ב אה"ע ס"ז אות י', ובפרט במקום מצוה אין לחוש שם כגון בעניני זיווגים.
⁴¹ בראשית ל"ח ל', "ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשר על ידו שני". כך הובא בהערה בקובץ אור ישראל (מאנסי) חלק כ"ו שנה ז' עמ' 82.

⁴² תוספתא שבת פרק ו' הלכה א, הקושר מטוטלת על ירכו וחוט אדום על אצבעו והמונה ומשליך צרות לים או לנהר הרי זה מדרכי האמורי.
⁴³ ע' ב"י יו"ד ס' קע"ח בשם הרא"ם מצוה צ"ח דאין להוסיף מסברא על מה שמנו חכמים שהם מחוקות העמים. [א"ה: כאן אינו מסברא אלא מדברי התוספתא].

ובחי"א שירי ברכה ס' קע"ט אות ד' כל דרך מה שהוזכר בגמ' אסור ולא מה שהובא בתוספתא, ע"ש.
⁴⁴ אהם מראין באצבע לדברי החו"י ס"ס רל"ד, הו"ד בשו"ת רב פעלים ובדרכ"ל ס' קע"ט אות ל', דכל מה שנתפשט אצל הנשים מנהג, הנח לישראל. דמסתמא נודעו בנתינו והורה להם מורה להתייר, ע"ש.

⁴⁵ ס' הקטן והלכותיו ח"א עמ' 21 שאלה כ"א ד"אין לעשות כן".
⁴⁶ כן הובא בקובץ אור ישראל (מאנסי) חלק כ"ו שנה ז' עמ' 84 בשם אוצרות ירושלים חלק ל"ו, ע"ש מש"כ בכ"ז.